

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

WOENSDAG 10 FEBRUARI 1943

No. 1412

HOOFDREDACTEUR:
M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:
H. W. Lambers (Rotterdam):

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:	Blz.
De grenzen van de clearing door Jhr. Mr. E. van Lennep	72
Statistische mogelijkheden der distributie-administratie door T. Gulden	74
De sterftetafels 1931—1940 door Jhr. Mr. J. Schuurbeque Boeye	76
De Zwitsersche machine-industrie (I) door P. Brandes	80
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	82
Maandcijfers.	
Emissies gedurende de laatste vier maanden van 1942	82
Statistieken.	
Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	83

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Nog steeds kan de Schatkist het zonder de *geldmarkt* stellen. De middelen vloeien blijkbaar ruim om de loopende betalingen te kunnen verrichten. Dit neemt natuurlijk niet weg, dat binnen kortere of langere tijd de afgifte van schatkistpapier aan de markt weer een aanvang moet nemen. Reeds in ons vorige overzicht hebben wij er op gewezen, dat per medio Februari rond f 50 miljoen aan lossingen van de 4 % leening 1941 is te voldoen, en per den eersten Maart weer een ongeveer gelijk bedrag aan losbare obligatiën der 3—3½ % leening 1938. Dit bedrag kan natuurlijk slechts worden opgebracht door de *geldmarkt* in te schakelen, en de banken zullen dan dus gelegenheid krijgen de overtollige liquiditeiten, die sedert begin Januari aangegroeid zijn, uit te zetten. Die liquide middelen belooopen een vrij omvangrijk bedrag, waarvan echter vorige week een flink deel weer afvloeide door de *omvangrijke* stijging van den biljettenomloop. Daar hier-tegenover slechts een geringe aanwas van de buitenland-sche wisselportefeuille en diverse rekeningen op de balans van De Nederlandsche Bank stond, onderging de *geldmarkt* uit dezen hoofde een noemenswaarde verkrapping. Op deze beweging volgde in de verslagweek een redres in diër voege, dat de buitenland-sche deviezenvoorraad met f 26 miljoen steeg, terwijl de biljettenomloop met f 5 miljoen daalde, zoodat per saldo aan de markt werd toegevoerd rond f 30 miljoen.

De *obligatiemarkt* heeft deze week weer weinig fluctuaties getoond, terwijl de omzetten betrekkelijk gering waren. Koerswijzigingen van betekenis kwamen niet voor, de nieuwe leening 3½ % 1942 was vooral in het laatst van de week nogal aangeboden, terwijl de daartegenover staande vraag ietwat terughoudend was. Aldus is bijv. de marge tusschen deze leening en de 3—3½ % leening 1938 ingekrompen tot rond 1½ %, hetgeen uitzonderlijk weinig is en ook noemenswaard minder dan de „theoretische” marge bij gelijk rendement zou moeten belooopen.

Verschillende groote beleggers, die tot voor kort nog regelmatig als koopers aan de markt waren, hebben in den laatsten tijd blijkbaar gelegenheid gehad door het overnemen van onderhandsche leeningen een deel van hun beschikbare middelen te beleggen, zoodat zij met hun vraag minder dringend aan de markt liggen.

De *aandeelenmarkt* heeft in den loop van de week even een vrij omvangrijke reactie geregistreerd, toen uit Berlijn het bericht kwam, dat volgens een juist afgekondigde maatregel Duitsche kapitaalbezitters, die sedert 1 Januari 1942 Nederlandsche aandelen hebben verworven met een waarde van meer dan f 50.000, deze moeten aangeven, terwijl van hen kan worden verlangd, dat de aangemelde fondsen tegen de koersen van 2 Maart 1942 worden afgedragen, dan wel dat zij ter beurze worden verkocht. De reactie, die daarop hier ter beurze volgde, was deels toe te schrijven aan anticipatie op het eventueele aanbod, dat t.z.t. uit dezen hoofde te verwachten is, deels aan de verwachting, dat ook hier de aanmeldingsgrens zou worden gereduceerd tot f 50.000 (voorheen beliep deze, zooals bekend, f 100.000). Inderdaad kwam die maatregel den volgende dag, maar de reactie van de aandelenkoersen zette zich niet voort. Integendeel vond een scherp koersherstel plaats, dat daarna nog werd geaccentueerd, zoodat de markt voor vele fondsen op gelijk of zelfs hooger niveau sloot dan vóór de reactie had gealden.

DE GRENZEN VAN DE CLEARING.

Gelijk bekend, zijn door Nederland vóór den oorlog, als afweermaatregel tegen deviezenrestricties in bepaalde landen, clearingverdragen van verschillende omvang afgesloten. In deze clearingverdragen werd een bepaalde sector van het betalingsverkeer tusschen de verdragssluitende landen in dier voege geregeld, dat limitatief werd opgesomd, welke vorderingen over de clearing moesten worden verrekend. Buiten deze groepen van vorderingen bleef de zgn. „vrije” sector. Het belang van het land met het vrije betalingsverkeer bracht uiteraard met zich, dat deze vrije sector zooveel mogelijk werd ingeperkt. Het feit, dat deze clearingverdragen steeds tusschen een valuta-sterk en een valuta-zwak land werden afgesloten, het feit dus, dat vast stond, dat het eene land (dat met de deviezencontrole) zijn verplichtingen jegens het andere land niet volledig kon nakomen (dit was immers juist de oorzaak van de clearing) noopte echter steeds tot een zekere begrenzing van de werkingssfeer der regelingen. Deze begrenzing was dus noodzakelijk ter wille van het evenwicht van de clearing. In de practijk zagen wij dan ook, dat alle vooroorlogse verdragen, waarbij Nederland partij was, „partieel” waren, d.w.z. dat steeds eenige groepen der wederzijdsche verplichtingen geheel of gedeeltelijk buiten de clearing om moesten worden voldaan. Tot deze groepen behoorde steeds een aantal verplichtingen in het kapitaalverkeer en in het verzekeringsverkeer.

Hoe is de situatie thans?

Vooropgesteld zij, dat de zeer bijzondere eischen, die de oorlog aan het internationale handelsverkeer stelt, uiteraard een belangrijken invloed op de huidige ontwikkeling van het internationale betalingsverkeer uitoefenen.

Het opstellen van algemeene theses ten aanzien van de mogelijkheden van de ontwikkeling van het clearingverkeer heeft derhalve voor de hedendaagsche practijk slechts betrekkelijke waarde. Toch wil het mij voorkomen, dat het ook onder de gegeven omstandigheden nuttig kan zijn eenige vragen ten aanzien van de clearing eens wat nader te belichten.

De verplichting tot omrekening van valutavorderingen.

Een essentieel element van ieder clearingverdrag is, gelijk bekend, de bepaling, dat onder de regeling vallende vorderingen, luidende in een andere geldsoort dan die der verdragssluitende Staten, worden omgerekend tegen een bepaalden koers. Juridisch beschouwd, zijn valutavorderingen ófwel vorderingen, waarbij de vreemde valuta de functie van rekeneenheid heeft, ófwel vorderingen, waarbij het vreemde geld het voorwerp van de verbintenis vormt, vorderingen dus, die niet in binnenlandsche geldsoort kunnen worden voldaan. Is een vordering in buitenlandse geldsoort uitgedrukt, dan zal aan de hand van het contract tusschen partijen moeten worden vastgesteld, of de debiteur zich al dan niet door betaling in binnenlandsche geldsoort kan bevrijden. Staat vast, dat tusschen partijen betaling in vreemde munt is overeengekomen, dan kan de debiteur zich bijv. niet op compensatie beroepen, indien hij tegenover zijn valutaschuld een in binnenlandsche geldsoort luidende vordering op zijn wederpartij kan geldend maken (H.R. 11 November 1932; N.J. 1933, p. 297); slechts dan zou compensatie kunnen plaats vinden, indien de crediteur van de valutavordering uitdrukkelijk verklaart, met betaling in binnenlandsche geldsoort genoegen te nemen (contractuele compensatie).

Terugkeerend tot de verplichting tot omrekening in clearingverdragen, kunnen wij vooreerst vaststellen, dat een clearingregeling steeds op het door haar bestreken terrein de bestaande en toekomstige effectieve valutavorderingen omzet in valutavorderingen, waarbij de vreemde valuta de functie van rekeneenheid heeft. Dit be-

teekent, dat het clearingverdrag bij voorbaat de mogelijkheid uitsluit, dat een ingezetene van het eene land, op grond van een door hem te verrichten prestatie jegens een ingezetene van het andere clearingland, betaling in effectieve vreemde munt kan eischen. Omtrent de motieven, die tot dit ingrijpen in de civielrechtelijke verhoudingen hebben geleid, kan in het kort het volgende worden gezegd:

De essentiele grondslag van een clearing is de wederkerigheid, de gelijkheid van de uit te ruilen leveranties en prestaties.

Besluiten nu twee landen hun goederen- en dienstenverkeer op ruilbasis te doen plaats vinden, dan is daarvan een noodzakelijk gevolg, dat door deze landen tevens wordt overeengekomen, dat niet wordt toegelaten, dat door leveranties van goederen en het verrichten van diensten andere vorderingen ontstaan, dan die welke met de vorderingen uit hoofde van soortgelijke prestaties door het andere land kunnen worden verrekend; deviezenvorderingen uit hoofde van toekomstige leveranties en prestaties, vallende onder de ruilovereenkomst (veelal neergelegd in de contingenten), zullen dus niet als zoodanig kunnen worden erkend.

De „totale clearing”.

In de laatste jaren is een plotselinge uitbreiding van den omvang der clearingen te constateeren. Het instellen van een multilaterale Europeesche clearing, waarbij vrijwel uitsluitend deviezenarme landen met deviezencontrole zijn betrokken, heeft nieuwe facetten van het clearingwezen naar voren gebracht. Ik doel hier voornamelijk op het feit, dat de bilaterale evenwichtsgedachte op den achtergrond is gebracht, en op de mogelijkheid van wederzijdsche volledige verrekening van verzekerings- en kapitaalbedragen. Wij hebben thans in de practijk het begrip „totale” clearing, voorheen practisch niet bestabaar geacht, werkelijkheid zien worden.

Evenals de vroegere Nederlandsch-Duitsche clearing na Mei 1940, bestrijken de regelingen met België, Frankrijk, het Generaal-Gouvernement en Italië, zoowel het goederen- en dienstenverkeer als het verzekeringsverkeer en het kapitaal- en kapitaalopbrengstenverkeer. Dat in de practijk de verrekening van kapitaalbedragen steeds nog van afzonderlijke toestemming van de betrokken landen afhankelijk wordt gesteld, doet niet af aan het feit, dat het kapitaalverkeer bij dergelijke clearingregelingen niet, zoals voorheen, in den vrijen sector ligt. Een effectieve valutakapitaalvordering tusschen twee landen, die een dergelijke clearingregeling hebben, kan derhalve niet in deviezen, doch slechts over de clearing worden geïnd.

Wij zien dus thans deze situatie: er bestaat een streven de clearingen „totaal” te maken. Deze totaliteit impliceert, dat alle vorderingen, die tusschen de twee clearinglanden bestaan en ontstaan, clearingvorderingen zijn. Een zgn. vrije sector bestaat dan niet meer. Men bedenke hierbij, dat een debiteur, die zijn verplichting door storting in de clearing kan voldoen, deze verplichting ook over de clearing moet voldoen; clearingplicht of deviezencontrole verhinderen een andere wijze van betaling.

De vraag nu, welke ik tot onderwerp van deze beschouwing zou willen maken, is, of, en zoo ja in hoeverre, een begrenzing van het door de clearing te bestrijken terrein noodzakelijk is. Is het uiteindelijke, practisch te verwezenlijken ideaal, dat alle clearingregelingen „totaal” zijn, waarbij slechts in bepaalde gevallen overmakingen worden tegengegaan, teneinde te groote toevloeiing of afvloeiing van kapitaal naar en van een land te verhinderen, of moet men veeleer stellen, dat ieder clearingverdrag gebonden is aan een zeker plafond, dat altijd een begrenzing der groepen te verrekenen vorderingen noodzakelijk zal zijn; of anders gezegd: is het bij een clearing slechts van belang terwille van het evenwicht te letten op de totalen der te

verrekenen bedragen of moet men darnevens nog zekere eischen stellen ten aanzien van de aan de betalingen ten grondslag liggende transacties. Zou het laatste het geval zijn, dan zou buiten de clearing om altijd een zeker deviezenverkeer tusschen de landen blijven bestaan, en zou dus voor bepaalde prestaties betaling in deviezen kunnen worden bedongen. Deze deviezenvorderingen zouden dan niet door het clearingrecht worden bestreken. Zij zouden naar de gewone regelen van het burgerlijk recht kunnen worden afgewikkeld.

De omstandigheid, dat deviezenvorderingen, die wél onder de clearingregeling vallen, ingevolge de voorschriften van het clearingrecht, als clearingvorderingen worden bestempeld, vindt, gelijk wij zagen, haar verklaring in het belang van de clearing zelve. Het is een noodzakelijke consequentie van het clearingverdrag. En aangezien nu de grondslag van het clearingverdrag het algemeen belang der verdragsluitende Staten moet zijn, zullen wij moeten onderzoeken, of dit algemeen belang ook eischt, dat door het instellen van een totale clearing alle vorderingen uit welken hoofde ook in de clearing worden betrokken, dat m.a.w., ongeacht de eigen prestatie, nooit op betaling in deviezen door het andere land aanspraak kan worden gemaakt. Zou zulks met het belang van een van beide landen strijden, dan zou hiermede reeds een grens van het door de clearing te bestrijken terrein zijn gegeven.

Wij stuiten hier vooreerst op de moeilijkheid om vast te stellen, van welken aard het algemeen belang is, waaraan hier een beslissende invloed wordt toegekend. Voor de hand ligt in de eerste plaats te denken aan het handels- en industriebelang. Immers, was er geen clearing, dan zou de export naar een deviezenarm land, vooral van de artikelen met sterk elastische vraag, practisch tot stilstand zijn gedoemd. Het zijn dus, ruwweg gezegd, de exporteurs in de deviezensterke landen en de importeurs in de deviezenarme landen, die in de eerste plaats bij een transferregeling als de clearing zijn gebaat. Het zou overigens niet moeilijk zijn naast het handels- en industriebelang ook andere economische belangen op te noemen, welke door een clearingregeling worden gediend. In het bijzonder zij nog melding gemaakt van het nationale deviezenbelang¹⁾. Een clearing schakelt het deviezenverkeer in een bepaalden sector van het internationale betalingsverkeer uit. In beginsel heeft een clearing derhalve ten aanzien van de deviezenpositie der betrokken landen deze gunstige werking, dat van de voorhanden zijnde deviezen niet meer een gedeelte tijdelijk behoeft te worden afgestaan voor de betaling van schulden aan het andere clearingland. Indien bijv. de goederenimporten dienen te worden betaald, voordat betaling voor den eigen export is ontvangen, kan deze „deviezenbesparing” beteekenis hebben. In zooverre kan men het deviezenbelang voegen bij de belangen, welke bij een uitbreiding van een clearingregeling zijn gebaat.

Het nationale deviezenbelang vormt echter anderzijds ook een remmenden factor en wel in dien zin, dat een clearing in beginsel de deviezenpositie van het land niet mag verzwakken. Hoezeer bijv. bepaalde handelsbelangen kunnen eischen, dat een transferregeling tusschen twee landen tot stand komt, deze transferregeling zal de deviezenpositie van het land niet mogen benadeelen. Een verzwakking van de deviezenpositie beteekent immers een verarming van de geheele gemeenschap.

Zoo zien wij, dat enerzijds een complex van belangen het tot stand komen van een zoo ruim mogelijke clearingregeling eischt, dat anderzijds deze belangen niet beslissend kunnen zijn bij het bepalen van den omvang der clearingregeling zelf; de clearingregeling zal nl. in beginsel

niet tot een verzwakking van de deviezenpositie mogen leiden.

Ik meen op grond hiervan den volgenden algemeenen regel te kunnen opstellen: een clearingregeling kan in beginsel onbeperkt zijn, tenzij daardoor het deviezenbelang van één der bij de regeling betrokken landen wordt benadeeld. Wij zullen dus dienen te onderzoeken, of een „totale” clearing het deviezenbelang van een der clearinglanden kan benadeelen en zoo ja, welke dan de grenzen zijn van een clearingregeling, die niet het deviezenbelang van één der clearinglanden benadeelt. Bij ons onderzoek wordt er van uitgegaan, dat in beide bij de clearingregeling betrokken landen een deviezenreglementeering is ingevoerd, zulks omdat er thans in de geheele wereld vrijwel geen land meer is, waar dit niet het geval is.

Tot goed begrip van hetgeen volgt, is het wellicht dienstig er nog op te wijzen, dat een deviezenreglementeering impliceert, dat vorderingen van particulieren, voorzoover zij buitenlandsch zijn, als vorderingen van den Staat kunnen worden beschouwd. De Staat kan ze immers te allen tijde opvorderen en verbiedt iedere beschikking erover.

Wij kunnen derhalve onze thans aan de orde zijnde vraag aldus formuleeren: in hoeverre kunnen twee landen hun wederzijdsche bestaande en toekomstige deviezenvorderingen in een clearingregeling opnemen, zonder inbreuk te maken op het beginsel, dat een clearing het deviezenbelang van één der bij de clearing betrokken landen niet mag benadeelen.

Het nationaliteitsbeginsel bij de clearing.

Naar algemeene opvatting, wordt deze grens bij het goederen- en dienstenverkeer bepaald door de „nationaliteit” der goederen en diensten, welke betaling over de clearing wordt verricht. Men is dus van meening, dat de norm, dat alle deviezenvorderingen uit hoofde van leveranties van goederen en het verrichten van diensten in clearingvorderingen moeten worden omgezet, slechts kan gelden voor die leveranties en prestaties, die inderdaad worden uitgeruild tusschen twee landen, dus voorzoover de goederen niet van oorsprong zijn uit, en de prestaties niet worden verricht door, een derde land. Zou men deze beperking niet aanbrengen, dan zou de weg openliggen voor transacties, die in het voordeel van het derde land en ten nadeele van één der clearinglanden zouden werken. Bijvoorbeeld: clearingland A koopt tegen betaling in vrije deviezen in land X goederen, van oorsprong uit dit laatste land. Land A verkoopt deze goederen vervolgens aan clearingland B. Zou nu land B aan land A over de clearing B—A betalen, dan zouden voor land A uit deze transacties een clearingvordering op land B en een deviezenschuld (of -verlies) jegens land X resulteeren. Indien land B niet bereid zou zijn geweest voor dezelfde goederen vrije deviezen af te geven, is het belang bij deze transacties zoowel van land B als van land X evident en ligt het voor de hand, dat deze landen er spoedig toe zouden komen, bijv. door schijntransacties met tusschenpersonen in land A, de clearing A—B in omvangrijke mate ten nadeele van land A te misbruiken. Men kan in het algemeen zeggen, dat in beginsel slechts de koopsommen van die goederen voor verrekening over de clearing in aanmerking komen, die een „nationaal” karakter hebben, d.w.z. die in het binnenland zijn geproduceerd, zonder dat daarbij voor een belangrijk percentage betalingen naar het buitenland voor grondstoffen of anderszins hebben moeten plaats vinden, dus die geen deviezen hebben gekost²⁾. Ten aanzien van alle andere goederenvorderingen

¹⁾ Ik heb gemeend hier het „deviezenbelang” gemakshalve als objectief gegeven te mogen beschouwen, hoewel er uiteraard transacties zijn, waarbij het antwoord op de vraag, of daardoor het deviezenbelang al dan niet wordt benadeeld, geenszins vaststaat.

²⁾ In de practijk heeft men den eisch gesteld, dat de goederen tenminste een „wezenlijke bewerking” in het land, waarheen wordt betaald, moeten hebben ondergaan. Het uit deze noodzakelijke uitbreiding van het begrip „nationale goederen” voor het verkopende land voortvloeiende deviezenverlies wordt gecompenseerd, doordat een bepaald percentage der sotringen in het koopende land in vrije deviezen ter beschikking wordt gesteld, dan wel doordat ook het koopende land zijnerzijds een contingent niet zuiver nationale goederen levert.

(de niet-„nationale” goederenvorderingen) neemt men dus aan, dat het deviezenbelang eischt, dat deze in beginsel in deviezen dienen te worden voldaan. Uitzonderingen van dit beginsel zijn slechts mogelijk voorzover het deviezenbelang van beide clearinglanden zich tegen de betreffende transacties niet verzet. Het aan deze begrenzing der clearing ten grondslag liggende beginsel zou ik het „nationaliteitsbeginsel” willen noemen.

Wij zien dus, dat ten aanzien van het goederenverkeer naar algemeene omvatting een zekere begrenzing van de clearing noodzakelijk is. Minder eenstemmigheid heerscht ten aanzien van het kapitaalverkeer en het verzekeringverkeer. In een volgend artikel hoop ik ook deze sectoren van het betalingsverkeer in het onderzoek naar de grenzen van de clearing te betrekken.

Mr. E. van LENNEP.

STATISTISCHE MOGELIJKHEDEN DER DISTRIBUTIE-ADMINISTRATIE.

Inleiding.

Sinds in het najaar van 1939 suiker als eerste artikel — en dan nog eigenlijk meer bij wijze van proef — werd gerantsoeneerd, heeft het aantal gedistribueerde artikelen — zoowel voedingsmiddelen als industrieele producten — een groote vlucht genomen. Gelijken tred hiermede hield de uitbreiding van het distributie-apparaat; hier toch berust de uitvoering der distributiemaatregelen voor die artikelen, die bij de uiteindelijke consumenten worden gedistribueerd. De rantsoenering van detaillisten, grossiers, handelaren en fabrikanten voor de overige artikelen is het domein der Rijksbureau's en bedrijven.

Door de perfectionneering van de mechanische boekhouding — Hollerithsysteem — en door het snel werken der plaatselijke distributiediensten is het mogelijk geworden, de gegevens omtrent de verantwoording van het uitgereikte en ingenomen waardemateriaal — bonkaarten, rantsoenbonnen, toewijzingen en opklakvellen met consumentenbonnen —, die de distributiediensten bij het Centraal Distributiekantoor (C. D. K.) moeten inzenden, zeer snel te verwerken en ter beschikking te stellen van de betreffende instanties, die aan de hand van deze gegevens de voorraadpositie kunnen overzien en de nieuwe rantsoennormen kunnen vaststellen.

Teneinde met vergelijkbare tijdsruimten te werken, is het jaar administratief verdeeld in 13 perioden van elk 4 weken; de looptijd der bonkaarten en ook de verantwoordingen aan het C.D.K. houden hiermede gelijken tred. De statistische gegevens zijn nu precies één periode bij de werkelijkheid ten achter; van een bepaalde periode staan de cijfers dus aan het einde van de daaropvolgende periode ter beschikking.

De gegevens, die de bases vormen der diverse berekeningen, zijn te verdeelen in twee groote groepen; cijfers omtrent de uitgifte en omtrent het verbruik.

Uitgifte.

1a. *Algemeene bonkaarten.* Tot de uitgifte moet in de eerste plaats worden gerekend de uitreiking der algemeene bonkaarten, die periodiek plaats vindt en in tweeën wordt verantwoord. Aan het begin der verbruiksperiode — dat is dus direct na de uitreikingsperiode — vindt de verantwoording der hoofduitreiking plaats; een periode daarna wordt de na-uitreiking verantwoord (in hoofdzaak aan jonggeborenen en gerepatrieerden) en de inneming (in hoofdzaak van overledenen en naar het buitenland vertrokkenen). Deze verantwoordingen vinden, evenals alle andere verantwoordingen aan het C.D.K., plaats per distributiekring. In vele gevallen vallen de grenzen der omstreeks 400 distributiekringen samen met de gemeentegrenzen. In sommige gevallen zijn — om technische redenen — meer gemeenten samengevat tot

één kring; waar dit het geval is, staat een specificatie per gemeente niet ter beschikking.

Met uitzondering van eenige, niet zeer omvangrijke groepen — o.m. langdurig verpleegden in ziekenhuizen, gevangenen, personen in arbeidsdienstkampen — wordt aan elken inwoner van ons land een algemeene bonkaart verstrekt; het bevolkingscijfer wordt daarom vrij getrouw weerspiegeld door het aantal uitgereikte bonkaarten en dus ook de schommelingen in de bevolking.

Omdat de diverse leeftijdsgroepen (0-3, 4-13, 14-20 en 21 en hooger) verschillende bonkaarten krijgen en de verantwoordingen volgens deze groepen gespecificeerd zijn, wordt hierdoor een aanwijzing verkregen omtrent veranderingen in den leeftijdsopbouw per distributiekring, die tegenwoordig soms niet onaanzienlijk zijn.

Deze gegevens, die het voordeel hebben zeer recent te zijn, kunnen een goede aanvulling vormen op de door het C.B.S. berekende bevolkingscijfers van het Rijk, de provincies en een groot aantal gemeenten.

Door de specificatie der bonkaarten boven en beneden de inkomensgrens (de K- en L-kaarten) kan bovendien eenig inzicht worden verkregen in den welstand der bevolkingsgroepen; deze gegevens moeten echter met groote omzichtigheid worden gehanteerd, omdat sinds de laatste enquête in Augustus 1941 de inkomens ingrijpende veranderingen kunnen hebben ondergaan.

De uitreikingscijfers der algemeene bonkaarten zijn voor de goede werking van de distributie van bijzonder groot belang, vooral in een tijd, waarin sterke bevolkingsverschuivingen plaats vinden; dikwijls zal de evacuatie aanzienlijke geografische behoefteverschuivingen met zich brengen, waarmede bij de bevoorrading der detaillisten in de desbetreffende kringen terdege rekening moet worden gehouden. Dit klemt te meer, omdat verreweg het grootste deel van het Nederlandsche verbruik plaats vindt op consumentenbonnen van algemeene bonkaarten; zoo bedraagt het verbruik op deze bonnen van brood circa 92,5 % van het totale Nederlandsche broodverbruik.

1b. *Toeslagkaarten bijzonderen arbeid.* In de tweede plaats moet tot de uitgifte gerekend worden de uitreiking van toeslagkaarten voor zeer zwaren, zwaren en langdurigen arbeid. De uitreikingscijfers per distributiekring over een reeks van perioden geven een goed beeld van de geografische verspreiding dezer bijzondere arbeidsvormen en van de seizoenbeweging, die daarin merkbaar is. Van deze kaarten wordt een specificatie gegeven van arbeid verricht in land- en tuinbouw en van arbeid in de overige categorieën, waaruit kan worden opgemaakt, welke dezer categorieën overheerscht en in welke mate dit het geval is.

1c. *Bijzondere distributiekarten.* In de derde plaats behoort tot de uitgifte de uitreiking van bijzondere distributiekarten, waartoe behooren de gewone aardappelkaarten en die voor personen beneden de inkomensgrens, tabaks-, cigaretten- en versnaperingskaarten, zeep- en toiletzeepkaarten, brandstoffen-, textiel-, petroleum- en serviesgoedkaarten. Sommige dezer kaarten kennen weer een indeeling in leeftijdsgroepen: zeepkaarten van 0-7, toiletzeepkaarten van 0-2, textielkaarten van 0-6 maanden, van 6 maanden-3 jaar, van 3-15 jaar en van 15 jaar en ouder.

Door de distributiekringen samen te vatten tot economisch-geografische gebieden of tot groepen, ingedeeld volgens grootte der gemeenten — tellingen, die door de Hollerithafdeeling worden verricht — kan inzicht worden verkregen in verschillende vraagstukken, waaromtrent men vroeger in het duister tastte. Om een enkel voorbeeld te geven: zoo kan thans de vraag worden beantwoord, of de vrouwen boven 25 jaar op het platteland meer rookerskaarten hebben genomen dan in de steden, in den landbouw meer dan in de industrie, in Drenthe meer dan in Zeeland. Uit het aantal brandstoffenkaarten, dat voorheen werd uitgereikt aan houders

van centrale verwarmingsinstallaties, kon een inzicht in het aantal hiervan verkregen worden. Door de uitreiking van petroleumkaarten voor verlichtingsdoeleinden kan worden afgeleid, in hoeveel gezinnen en waar gas en electriciteit ontbreekt.

2. *Rantsoenbonnen.* Naast de uitreiking van kaarten kan als tweede onderdeel van de uitgifte de uitreiking van rantsoenbonnen worden beschouwd, die om verschillende redenen worden verstrekt. Van de voedingsmiddelen vormen de rantsoenbonnen voor zieken en voor aanstaande en jonge moeders verreweg den grootsten post. Uit de cijfers omtrent de ziekenrantsoenen der producten kunnen conclusies getrokken worden omtrent het vóórkomen van bepaalde ziekten — voornamelijk diabetes en maagziekten — in bepaalde deelen van ons land. Daarnaast is het mogelijk, door bewerking van de door de artsen ingediende verzoekschriften, het verband na te gaan tusschen ziekte, leeftijd, geslacht, welstand en beroep, en een inzicht te verkrijgen in de werking van ons ziekenfondswezen; deze gegevens kunnen voor de medische wereld van belang zijn.

Naast de ziekenrantsoenen worden zoowel van voedingsmiddelen als van industriele producten ook rantsoenbonnen verstrekt uit geheel anderen hoofde. Uit de verantwoording der distributiekringen van de verstrekte rantsoenbonnen, gespecificeerd naar aantal, artikel en reden van verstrekking, is een schat van gegevens te putten, waardoor eenig inzicht kan worden verkregen in den omvang en geografische verspreiding van tal van verschijnselen in de meest uiteenlopende gebieden van onze volkshuishouding.

Zoo is — om slechts eenige voorbeelden te geven — na te gaan, hoeveel melk voor giftigen arbeid wordt verstrekt, hoeveel zeep voor vuilen arbeid wordt uitgereikt, hoeveel kaarsen dienen voor stalverlichting, hoeveel werkschoenen verstrekt worden, hoeveel textielpunten huwenden krijgen, hoeveel kamerbewoners brandstoffen krijgen, terwijl van al deze gegevens, doordat de verantwoordingen per distributiekring plaats vinden, de geografische verspreiding bekend is.

De rantsoenbonnen worden steeds verantwoord in rantsoenen, een voor elk artikel vaststaande, maar tusschen de artikelen onderling verschillende, gewichts- of inhoudsmaat, waarin ook alle verantwoordingen betreffende het verbruik worden omgerekend. Soms is het gewenscht, te rekenen met *normaalverbruikers*, dat wil zeggen het aantal rantsoenen, dat een volwassen persoon per periode van vier weken krijgt toegewezen.

3. *Extra-toewijzingen.* Naast de kaarten en de rantsoenbonnen vormen de extra-toewijzingen aan instellingen het derde deel van de gegevens omtrent de uitgifte. De instellingen, die deze extra-toewijzingen ontvangen, worden verdeeld in twee groepen, te herkennen aan het codenummer. De eerste groep (8000) omvat — enkele categorieën daargelaten — in hoofdzaak de ziekenhuizen, rusthuizen en sanatoria, de tweede groep (9000) omvat de hotels, café's, restaurants en cantines.

Met het oog op de inrichting van de administratie der ziekenhuizen worden de extra-toewijzingen aan instellingen-8000, in tegenstelling met alle andere verantwoordingen, althans van voedingsmiddelen, per maand berekend en verantwoord. Deze toewijzingen, die gebaseerd zijn op het aantal patiënten, worden verantwoord per distributiekring en per instelling, zoodat het verloop van de ziekenhuisbevolking — gezien het feit, dat per patiënt een vastgestelde hoeveelheid voedingsmiddelen beschikbaar wordt gesteld — vrij nauwkeurig is te volgen; hetzelfde geldt voor de gevangenen.

De extra-toewijzingen aan instellingen-9000 worden eveneens verantwoord per distributiekring en per instelling, zoodat de omzet der hotels en restaurants, met een groote mate van nauwkeurigheid, van de verantwoordingen kunnen worden afgelezen.

Op het C.D.K. wordt verder een kaartstelsel der instellingen bijgehouden, waaruit de extra-toewijzingen per instelling onmiddellijk blijken.

Zelfverzorgers. Landbouwers, die in eenigszins omvangrijke mate aardappelen telen, vallen met hun familie en het inwonend personeel onder de zelfverzoorgeregeling; hun worden geen aardappelkaarten uitgereikt. Door het aantal uitgereikte algemeene bonkaarten, te verminderen met het aantal uitgereikte aardappelkaarten — beide gegevens gespecificeerd naar leeftijdsgroepen — kan het aantal zelfverzorgers van aardappelen per distributiekring en dus ook per economisch-geografisch gebied worden berekend.

Een dergelijke regeling bestaat ook voor graanverbouwers ten aanzien van brood, voor varkens- en schapehouders ten aanzien van vleesch en voor houders van melkvee ten aanzien van melk. Van zelfverzorgers voor brood, vleesch en melkartikelen, waarvoor geen aparte bonkaarten, zooals voor aardappelen bestaan, kunnen, tegen afgifte van een inleveringsbewijs, de betreffende deelen van de bonkaart worden ingenomen. Aan de hand van de verantwoording dezer inleveringsbewijzen en van het hiermede overeenstemmende aantal ingenomen deelen van bonkaarten — wederom gespecificeerd naar leeftijdsgroepen — is het aantal zelfverzorgers dezer voortbrengselen per distributiekring en dus ook weer per economisch-geografisch gebied na te gaan.

Verbruik.

Tegenover de gegevens van de uitgifte, staan die van het verbruik, waaromtrent de verantwoordingen der verstrekte aanvullingstoewijzingen aan detaillisten licht verschaffen. De bij de detaillisten gerealiseerde consumentenbonnen en rantsoenbonnen worden door dezen op opklavellen geplakt en bij de plaatselijke distributiediensten ingeleverd; van deze diensten ontvangen de detaillisten de toewijzingen, in rantsoenen gelijkstaande aan het aantal door hen ingeleverde rantsoenen, waarmede zij zich bij hun grossier of fabrikant dan weer kunnen bevoorraden.

Deze toewijzingen nu worden door de distributiediensten wekelijks aan het C.D.K. verantwoord en vormen een betrouwbare maatstaf voor het verbruik op consumenten- en rantsoenbonnen.

In de eerste plaats vindt deze verantwoording plaats per detaillist; door een reeks perioden met elkander te vergelijken wordt inzicht verkregen in de schommelingen in den naar artikel gesplitsten omzet der verschillende detaillisten, terwijl hierdoor tevens gegevens worden verkregen omtrent de bedrijfsgrootte der detaillisten. Van de detaillisten is bovendien een kaartstelsel aangelegd, waarvan door beschrijving van de verstrekte aanvullingsvoorschotten — de beginvoorraad van alle detaillisten was bekend — op elk moment de theoretische voorraadpositie per detaillist moet kunnen worden afgelezen. Mocht deze theoretische voorraad niet overeenstemmen met den werkelijken voorraad, dan wordt een onderzoek naar de oorzaak hiervan ingesteld, welk onderzoek zeer vaak eindigt met een tuchtrechterlijke uitspraak.

Het feit, dat naast de omzetten per detaillist ook de prijzen bekend zijn — van overheidswege worden deze immers vastgesteld — maakt het mogelijk, eenig inzicht te verkrijgen in de bruto-inkomsten der detaillisten, al vallen alle niet-gedistribueerde artikelen buiten het gezichtsveld.

In de tweede plaats is uit de verantwoordingen per artikel na te gaan, hoeveel detaillisten dit artikel verkochten en wat de omzet daarvan per detaillist was. Hierdoor is het mogelijk, den gemiddelden omzet per artikel te berekenen, terwijl daarnaast kan worden onderzocht, welke winkeliers van een bepaald artikel meer en welke daarvan minder omzetten.

Naast de vergelijking van de omzetten per artikel en

de omzetten per detaillist is het mogelijk, een vergelijking te maken tusschen de omzetten der verschillende soorten detaillisten: kleinwinkelbedrijf, winkelmaatschappijen, coöperaties, warenhuizen. Dat zulk een onderzoek voor de ordening van den distributieven middenstand van het grootste belang kan zijn, is duidelijk.

In de derde plaats vindt de verantwoording der aanvullings-toewijzingen plaats per distributiekring, waaruit het plaatselijk verbruik valt af te lezen. Het is van belang, dit verbruik per gemeente en per provincie te kennen in verband met de benoedigde transportruimte voor den aanvoer der distributiegoederen en tevens in verband met de in sommige bedrijfstakken door te voeren ordening, waarbij aan bepaalde fabrieken vastomlijnde afzetgebieden worden toegewezen. Daarnaast moeten soms voorraden in depôt worden opgeslagen met het oog op de dislocatie van het verkeer in de wintermaanden.

Het totale verbruik kan worden vergeleken met de productiecijfers en met de hoeveelheden, die door de fabrieken zijn afgeleverd; deze hoeveelheden moeten, nadat een correctie is aangebracht voor diefstal, indrooging e. d., dan vrij nauwkeurig met elkaar overeenstemmen.

Verbruiksintensiteit en verbruikspercentages.

Veel belangrijker dan een beschouwing van de verbruikscijfers zelf, is echter de vergelijking tusschen de cijfers van uitgifte en verbruik. Onder de uitgifte wordt in dit verband verstaan de uitgifte van bonkaarten, rantsoenbonnen en extra-toewijzingen, omgerekend in rantsoenen. Bij rantsoenbonnen en extra-toewijzingen is dit eenvoudig, omdat deze in rantsoenen verantwoord worden; de bonkaarten moeten echter omgerekend worden in rantsoenen door het aantal bonkaarten te vermenigvuldigen met het aantal rantsoenen, dat per kaart en per periode beschikbaar wordt gesteld, waarbij er op gelet moet worden, dat deze aantallen voor de verschillende leeftijdsgroepen en arbeidscategorieën uiteenloopen. De aldus berekende uitgifte moet dan nog worden verminderd met het aantal rantsoenen, dat om diverse redenen werd ingenomen.

Tegenover de uitgifte wordt dan het verbruik gesteld, waaronder in dit verband wordt verstaan het verbruik op consumenten- en rantsoenbonnen — de aanvullings-toewijzingen dus — vermeerderd met de extra-toewijzingen; hierbij wordt dan van de veronderstelling uitgegaan, dat de extra-toewijzingen ten volle worden verbruikt. Het aldus berekende verbruik omvat niet het geheele Nederlandsche verbruik, omdat de consumptie der zelfverzorgers hieronder niet is begrepen; het zou echter mogelijk zijn, hiervoor een correctie aan te brengen, omdat de hoeveelheden, die de zelfverzorgers per persoon voor eigen gebruik mogen behouden, bekend zijn. Voor de berekening van het Nederlandsche verbruikspotentieel is deze correctie van belang, voor een vergelijking der cijfers van uitgifte en verbruik echter niet.

Door nu de verhouding te berekenen tusschen de uitgifte en het verbruik worden de verbruikspercentages der verschillende artikelen verkregen, waaruit valt af te leiden, met welke intensiteit de bonnen worden gerealiseerd. Deze intensiteit verschilt bij de diverse artikelen, al naar gelang het eene artikel meer begeerd wordt dan het andere — zoo zal het verbruikspercentage van gestandaardiseerde melk hooger zijn dan van taptmelk — en naarmate de artikelen langer gedistribueerd zijn, waardoor de particuliere voorraden uitgeput raken. Het is eveneens begrijpelijk, dat een rantsoenverlaging van een bepaald artikel een stijging van het verbruikspercentage met zich brengt.

Periodiek worden de verbruikspercentages voor het geheele land per artikel berekend en vergeleken met de percentages van het loopende jaar, omgerekend in de middelen per vier weken. Het is op deze wijze moge-

lijk, de seizoenschommelingen in de intensiteit van het verbruik op te sporen.

Deze landelijke verbruikspercentages vormen een waardevol materiaal en zijn een graadmeter voor de behoefte en voedingstoestand van ons volk. Nog interessanter wordt het echter, indien de verbruikspercentages worden berekend voor de economisch-geografische gebieden. Het blijkt dan, dat de verbruikspercentages per economisch-geografisch gebied sterk uiteenloopen, waarbij in het algemeen de groote bevolkingscentra een tendens vertoonen tot hogere percentages. In de steden, waar de niet-gedistribueerde artikelen als groente en fruit moeilijker zijn te krijgen dan op het platteland, is de prikkel tot verbruik der op de bonnen beschikbaar gestelde voedingsmiddelen blijkbaar sterker. Bovendien bezitten velen op het platteland een lapje grond, waarop, laten wij veronderstellen, aardappelen worden verbouwd; indien nu op kleigrond minder dan 5 are en op zandgrond minder dan 10 are met aardappelen worden bebouwd, valt dit niet onder de zelfverzorgers-regeling en mag de oogst geheel worden behouden, waardoor de prikkel tot verbruik der bonnen geringer wordt dan in de steden.

Een nauwkeurige analyse van de verbruikspercentages der economisch-geografische gebieden leidt dan ook tot bijzonder belangwekkende psychologische en sociaal-economische conclusies.

Naast de indeeling in economisch-geografische gebieden worden de verbruikspercentages ook berekend voor de provincies, voor het stad- en landgebied en voor het in zuivelkringen gebruikelijke wettelijk en niet-wettelijk melkgebied. Al deze gebieden gedragen zich verschillend, wisselend naar artikel en naar seizoen. Een indeeling naar grootte van de gemeenten geeft tenslotte aanwijzingen omtrent het verschillend gedrag der consumenten in de groote steden, in de kleine plaatsen en op het platteland.

Vergelijking met vooroorlogsche cijfers is in de meeste gevallen niet mogelijk, omdat de beschikbare verbruikstatistieken in ons land te onvolledig en vooral te weinig gedetailleerd waren. Dit valt te betreuren, omdat de statistieken, die gebaseerd zijn op de cijfers der distributie, tenslotte het verbruik onder abnormale omstandigheden weergeven. In hoeverre de thans verkregen cijfers een grondslag kunnen vormen voor een meer uitgebreide verbruikstatistiek na den oorlog, valt moeilijk te beoordeelen.

In elk geval beijvert het C.D.K. zich om reeds thans de beschikbare cijfers zoo overzichtelijk mogelijk te verzamelen en te bewerken, omdat de vorige oorlog geleerd heeft, dat de belangstelling voor dergelijke gegevens na opheffing van de distributie spoedig is verdwenen.

Het zal geheel afhangen van de mate, waarin de distributieve middenstand na den oorlog zal worden geordend, of de thans gedane onderzoekingen van blijvende praktische waarde zullen zijn of dat zij slechts van belang zullen zijn voor de geschiedschrijving van de distributie in Nederland gedurende den tweeden wereldoorlog.

T. GULDEN.

DE STERFTETAFELS 1931—1940.

Onlangs zijn de sterftetafels over de jaren 1931—'40, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, verschenen. Hiermede is het verloop van de sterftetansen in Nederland gedurende de periode van een eeuw bekend. Deze tafels zijn berekend naar een methode, welke gedurende dezen tijd op slechts ondergeschikte punten werd gewijzigd, welke laatste wijzigingen in hoofdzaak verband houden met verbeteringen van de statistische gegevens, welke de onderlaag voor de berekening van deze tafels vormen.

Toen men de berekening van de sterftetafels over

de jaren 1931—'40 opzette, stuitte men op het bezwaar, dat men niet de beschikking had over de uitkomsten van een volkstelling. Deze had einde 1940 moeten plaats vinden, doch zij werd in verband met de abnormale tijdsomstandigheden voor onbepaalde tijd afgelast. De cijfers daarvan waren noodig geweest om den invloed van vestiging en vertrek tijdens de sedert 1930 verlopen jaren te kunnen vaststellen. In andere bronnen waren dienaangaande niet voldoende gegevens te vinden. Een overwegende bezwaar was dit aan den anderen kant ook al weer niet, want uit de ervaring over vroegere jaren was bekend, dat de correcties, welke in verband met vestiging en vertrek moesten worden aangebracht, van geringe beteekenis waren. Op grond van in het verleden gevonden verschillen is de gevolgtrekking gemaakt, dat zonder deze correcties berekende sterftekanssen ten volle het vertrouwen verdienden, zoolang vestiging en vertrek niet een belangrijk grooteren omvang zouden aannemen dan tot 1930 het geval was geweest. Inmiddels is gebleken, dat de migratie gedurende de periode 1931—'40 van zoo geringe beteekenis was, dat de correcties wegens vestiging en vertrek op de einduitkomsten een te verwaarloozen invloed hadden. In de toekomst echter zal de statistiek van verhuizingen van en naar het buitenland worden aangevuld met cijfers aangaande den leeftijd van de migreerende personen, waardoor correcties, welke tenslotte toch noodig blijven, volgens een nauwkeuriger methode dan tot nu toe mogelijk zullen zijn.

Bij de vaststelling van de sterfte-quotienten over 1940 deed zich een tweede moeilijkheid voor, nl. hoe gehandeld moest worden ten aanzien van de sterfgevallen tengevolge van de oorlogshandelingen. Men heeft dit vraagstuk opgelost door twee reeksen sterfte-quotienten te berekenen, nl. één serie inclusief en één serie exclusief de overledenen tengevolge van oorlogshandelingen, waaronder begrepen zijn zowel de gesneuvelde militairen als de door oorlogsgeweld omgekomen burgers. Daarentegen werden niet onder de oorlogsterfte begrepen de sterfgevallen, welke slechts indirect verband met den oorlog of de gevolgen daarvan hadden.

Een berekening van de sterftekanssen voor de vier grootste gemeenten van ons land heeft ditmaal niet plaats gevonden, aangezien in dit geval vestiging en vertrek een veel grootere rol spelen en deze cijfers te belangrijk zijn, dan dat zij verwaarloosd mogen worden.

Evenals uit de vorige publicaties op dit gebied, zijn ook uit deze drie zeer belangrijke gegevens te putten: de sterftekanssen, de cijfers inzake de overlevenden en tenslotte de getallen betreffende den gemiddelden levensduur, uit welke laatste de leeftijd blijkt, welke door een groot aantal geborenen bijv. 100 of 1.000 of 100.000 gemiddeld zal worden bereikt, verondersteld, dat de sterfte volgens de berekende sterftekanssen verloopt.

De sterftekanssen.

Allereerst dan de *sterftekanssen*. Het hieronder volgend overzicht geeft dienaangaande enkele samenvattende cijfers.

Reeds op het eerste gezicht blijkt duidelijk, welk tijdstip men ook voor vergelijking als uitgangspunt neemt, dat de sterftekanssen algemeen sterk verbeterden. Dit kon ook, omdat in verloop van jaren de sterfte op alle leeftijden krachtig daalde. Wel valt het op, dat aanvankelijk gedurende eenigen tijd de sterftekanssen voor de 0-jarigen in stede van aan daling aan een stijging onderworpen waren. Dit duurt vanaf 1840 tot en met 1870-'79. Voor de jongens vindt men in 1850-'59 en 1860-'69 resp. 0,20979 en 0,21160 als sterftekanssen, voor de meisjes resp. 0,18205 en 0,18232. Onder de jongens van dien leeftijd steeg in die jaren de reeds zoo hooge sterfte derhalve krachtiger dan onder de meisjes.

Vergelijkt men nu de sterftekanssen, zooals deze over de periode 1931—'40 werden berekend, met die van de jaren 1870—'79 en drukt men de eerste uit in procenten van de laatste, dan blijkt, dat beneden het 40ste jaar de sterftekanssen voor de vrouwen het krachtigst daalden, terwijl daarentegen op de middelbare leeftijden de mannen in het voordeel kwamen, doch op de hooge leeftijden weer het omgekeerde het geval was. In dit laatste geval heeft de daling echter betrekkelijk niet zooveel om het lijf gehad.

Stelt men de sterftekanssen uit de jaren 1870—'79 = 100, dan bedragen de indexcijfers van de overeenkomstige waarden in 1931—'40:

	m.		v.	
0-jarigen	20,6	17,7	50-jarigen	39,6 51,5
10- „	19,2	15,1	60- „	54,6 62,5
20- „	23,8	23,5	70- „	67,6 69,6
30- „	26,6	22,1	80- „	83,3 80,8
40- „	29,8	27,8	90- „	89,6 87,7

Vooraf voor de 50- en 60-jarigen bestaat in de mate van daling tusschen beide geslachten een grooter verschil dan op andere leeftijden.

Van zeer veel beteekenis was de daling van de zuigelingensterfte. Overleden in 1870—'79 vóór het bereiken van het eerste levensjaar gemiddeld 22,2% van de jongens en 18,9% van de meisjes, in 1900—'09 was dit gemiddelde gedaald tot 14,0 en 11,8% en in 1931—'40 tot 4,6 en 3,5%. Ook op de andere jeugdige leeftijden valt een sterke verbetering waar te nemen.

Maar ook, wanneer men de vergelijking minder ver in het verleden uitstrekt en zich bepaalt tot de uitkomsten van de beide laatste berekeningen, dan blijkt, dat de sterftekanssen gedurende de periode 1931—'40 vergeleken met die over 1921—'30 aanzienlijk konden dalen, niettegenstaande eenige jaren geleden de verwachting werd uitgesproken, dat gedurende 1931—'40 de daling van de sterftekanssen aan een vertraging onderhevig zou zijn, enerzijds, omdat de tafels over de jaren 1910—'20 door de oorlogsjaren ongunstig waren beïnvloed, waartegenover de periode 1921—'30 reeds een belangrijke verbetering — welke niet kon aanhouden — te zien had gegeven en verder, omdat de jaren 1931—'35 gekenmerkt werden door een langdurige depressie en een stijgende werkloosheid, welke haar invloeden ook op dit gebied zouden kunnen doen gelden. Stelt men nu ook de sterftekanssen uit

Sterftekanssen volgens de sterfjetafels 1840—1940.

Leeftijd	Mannen					Vrouwen				
	1840-51	1870-79	1900-09	1921-30	1931-40 ¹⁾	1840-51	1870-79	1900-09	1921-30	1931-40
0	0,19136	0,22157	0,14046	0,06528	0,04568	0,16540	0,18853	0,11769	0,05062	0,03521
10	589	494	226	131	95	808	517	228	120	78
20	1175	950	507	280	226	850	684	384	261	161
30	1118	870	475	276	231	1207	1004	517	319	222
40	1720	1109	679	380	330	1582	1245	710	471	346
50	2210	1720	1177	774	681	1812	1368	1009	796	704
60	3705	3209	2429	1912	1752	2952	2613	2075	1760	1634
70	7356	6843	5743	4932	4625	6799	6227	5174	4619	4333
80	16068	14810	13700	12730	12340	14820	14520	12780	11800	11730
90	37234	30200	29000	27620	27053	35452	28800	27000	25430	25281

¹⁾ Inclusief oorlogsterfte 1940.

Overlevenden volgens de sterftetafels 1840—1940.

Jaar	Mannen					Vrouwen				
	1840-51	1870-79	1900-09	1921-30	1931-40 ¹⁾	1840-51	1870-79	1900-09	1921-30	1931-40
0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
10	64,4	65,4	78,8	90,0	93,3	66,6	68,4	81,3	91,9	94,7
20	60,5	62,0	76,6	88,4	92,1	62,6	64,7	78,9	90,3	93,7
30	54,0	56,6	72,9	85,9	90,1	57,0	59,6	75,5	87,8	92,0
40	47,8	51,5	69,1	83,2	87,7	50,0	53,1	71,1	84,5	89,5
50	39,6	44,9	63,3	79,0	83,7	42,7	46,8	65,7	79,7	85,4
60	29,9	35,7	53,6	70,0	75,1	34,0	39,1	57,3	71,0	77,0
70	17,2	22,4	36,9	51,5	56,4	21,0	26,0	41,2	53,4	59,0
80	4,7	7,6	14,7	22,8	25,7	6,3	9,3	17,7	24,7	28,2
90	0,3	0,7	1,6	2,8	3,3	0,4	0,9	2,3	3,6	4,2

¹⁾ Inclusief oorlogsterfte 1940.

de periode 1921—'30 = 100, dan zijn in 1931—'40 de verhoudingen als volgt geweest:

	m.	v.		m.	v.
0-jarigen	70,0	69,6	50-jarigen	88,0	88,4
10- "	72,5	65,0	60- "	91,6	92,8
20- "	80,7	61,7	70- "	93,8	93,8
30- "	83,7	69,6	80- "	96,9	99,4
40- "	86,8	73,5	90- "	97,9	99,4

Op vrijwel alle leeftijden — de hoogste echter uitgezonderd — was de daling van de sterftetekansen voor de vrouwen groter dan voor de mannen. Dit spreekt het meest voor de 20-, 30- en 40-jarigen. Verder hebben in het algemeen de vrouwen van 20 jaar en jonger het sterkst van de verbeterde sterftetekansen kunnen profiteren.

Wanneer men voorts de sterftetekansen op de afzonderlijke leeftijden voor mannen en vrouwen met elkander vergelijkt, dan blijkt, dat — inclusief de oorlogsterfte — ditmaal de sterftetekansen voor de vrouwen op den leeftijd van 15, 16, 31, 32, 35 tot en met 43, 46 en 49 tot en met 51 jaar hooger, dus minder gunstig, waren dan voor de mannen. Gedurende de jaren 1921—'30 waren deze leeftijden anders gegroepeerd en vond men voor de vrouwen de ongunstige cijfers op den leeftijd van 13 tot en met 16 en vanaf het 25 tot en met het 51ste jaar. Elimineert men de oorlogsterfte, dan waren de sterftetekansen voor de vrouwen in 1931—'40 op de leeftijden tusschen 28 en 43 jaar en voorts op het 46, 49, 50, 51 en 54ste levensjaar hooger dan die van de mannen.

Zeer lage gemiddelden werden ditmaal gevonden bij de mannen van 10—13 jaar, nl. 0,00095; 0,00093; 0,00091 en 0,00099. Voor de eerste maal ziet men hier dus gemiddelden lager dan 0,001. Dezelfde lage sterftetekansen — echter dan nog gunstiger — neemt men waar onder de vrouwen tusschen het 8ste (0,00094) en het 14e jaar (0,00097), waarbij het laagste gemiddelde (0,00079) op het 11e jaar gevonden wordt. Evenals in 1921—'30 gaven gedurende de periode 1931—'40 de jongens van 12 jaar en de meisjes van 11 jaar de laagste sterftetekansen.

De „rangorde van afsterven”.

De sterftetekansen en de verbetering daarvan weer spiegelden zich in de eerste plaats in de zgn. rangorde van afsterven van een generatie van een bepaald aantal personen.

Van alle levendgeborenen was in 1840—'49 op het 40ste

jaar reeds 52,2 %, dus meer dan de helft, ten grave gedragen, terwijl men, om dit gemiddelde in 1931—'40 te vinden, zoowel voor mannen als voor vrouwen na het 70ste jaar moet zoeken en wel voor mannen op het 73ste en voor vrouwen op het 74ste jaar. Was van de mannen in 1840—'51 en in 1870—'79 resp. 35,6 en 34,6% vóór het 10e levensjaar overleden en van de vrouwen 33,4 en 31,6%, in 1931—'40 bedraagt dit gemiddelde slechts 6,7 en 5,3 %.

Het aantal overlevenden van een generatie is na verloop van zekeren tijd onder de vrouwen gemiddeld steeds hooger dan onder de mannen. Dit wil echter niet zeggen, dat de mannen in mindere mate van de verbetering der sterftetekansen konden profiteren. Integendeel. Stelt men voor elk der beide geslachten het aantal overlevenden op een bepaalden leeftijd telkens = 100, dan hebben als regel, vergeleken met 1840—'51 en 1870—'79, de mannen daarvan iets meer geprofiteerd dan de vrouwen. Zoo is het aantal nog in leven zijnde mannen op het 10e jaar, vergeleken met de overeenkomstige cijfers uit 1840—'51 en 1870—'79, met 122% in 1900—'09, en tot 143%, in 1931—'40 gestegen, terwijl voor de vrouwen van denzelfden leeftijd de indexcijfers te stellen zijn op 122 en 142. Op het 20ste levensjaar bedragen deze indexcijfers voor de mannen resp. 127 en 152, voor de vrouwen 126 en 150.

Wanneer men nu de cijfers van deze reeksen grafisch in beeld zou brengen, dan zou men duidelijk zien, hoe principieel geheel anders de lijn over een bepaalde spanne tijds is gaan lopen. Zij heeft in plaats van, zooals in 1870—1879, een uitgehold karakter, als gevolg van het wegvallen van de groote jeugdsterfte, een bol verloop verkregen.

De gemiddelde levensduur.

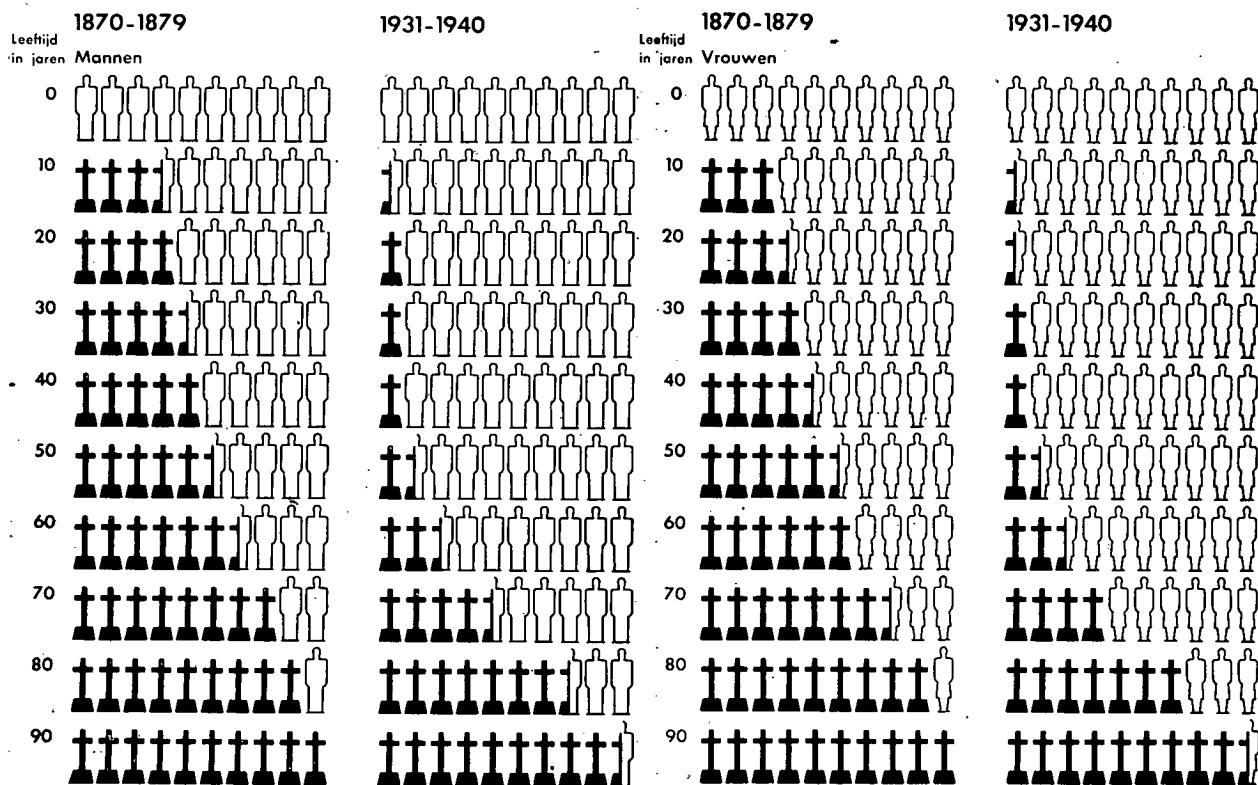
Als derde belangrijk punt komt ter sprake het cijfer inzake den gemiddelden levensduur. Was in 1921—'30 de gemiddelde levensduur voor een pasgeboren jongen of meisje met resp. 61,9 en 63,5 jaar alreeds hoog te noemen, men was toen nog niet aan den top gekomen, omdat 1931—'40 gemiddelden zou opleveren van 65,5 en van 67,2 jaren. Elimineert men nu de invloeden van de oorlogsterfte, dan stijgt de gemiddelde levensduur voor pasgeboren jongens tot 65,7 jaren.

In vroeger jaren was het een bekend verschijnsel, dat de gemiddelde levensduur van de 0-jarigen gedurende de

Gemiddelde levensduur.

Jaar	Mannen					Vrouwen				
	1840-51	1870-79	1900-09	1921-30	1931-40	1840-51	1870-79	1900-09	1921-30	1931-40
0	36,2	38,4	51,0	61,9	65,5	38,5	40,7	53,4	63,5	67,2
10	44,4	48,0	54,3	58,7	60,1	46,1	48,7	55,4	58,9	60,8
20	36,9	40,3	45,7	49,7	50,8	38,7	41,2	46,9	49,8	51,5
30	30,7	33,7	37,8	41,0	41,8	32,0	34,3	38,8	41,1	42,3
40	24,1	26,5	29,5	32,1	32,8	25,8	27,9	30,8	32,5	33,3
50	18,0	19,6	21,8	23,5	24,1	19,3	21,0	22,9	24,1	24,7
60	12,1	13,3	14,7	15,9	16,2	12,9	14,1	15,5	16,4	16,8
70	7,2	8,2	8,9	9,6	9,8	7,6	8,4	9,4	10,0	10,2
80	4,0	4,6	4,9	5,2	5,2	4,1	4,7	5,2	5,5	5,5
90	2,2	2,2	2,2	2,7	2,7	2,3	2,4	2,4	2,9	2,9

Overlevenden en gestorvenen in procenten van het aantal levendgeborenen.

Elk teeken stelt 10% voor.

Ned. Stichting voor Statistiek

daarop volgende eerste levensjaren nog vrij krachtig kon stijgen om vervolgens soms eerst na het 3e of 4e jaar een dalende richting in te slaan. Dit verschijnsel bestaat nog wel, maar de verschillen zijn met den tijd geleidelijk meer en meer ingekrompen. Zoo stijgt in 1890-'99 de gemiddelde levensduur van een pasgeborenen jongen en meisje van 46,2 en 49 jaar tot resp. 56,4 en 57,8 jaar op het 2e levensjaar. Daarna dalen deze gemiddelden. In 1921-'30 is de stijging reeds beperkt tot 65,3 en 65,8 op het 2e jaar voor jongens en meisjes, terwijl ditmaal de gemiddelden nog stijgen tot 67,8 en 68,6 jaar voor jongens en meisjes van 1 jaar. Nadien daalt het cijfer regelmatig.

Vóór 1900 was de toestand nog zoo; dat de gemiddelde levensduur van een 20-jarige man of vrouw nog langer was dan voor een pasgeborene, terwijl eerst na 1920 de gemiddelde levensduur van een 0-jarige, dien van een kind van 10 jaar overtreft.

Uit het hierbij weergegeven staatje blijkt duidelijk, dat het in de eerste plaats de jongste leeftijden zijn, welke van de verbetering der sterftekansen profiteerden, maar daarnevens, dat ook voor andere leeftijden een min of meer sterk avans was weggelegd. Dit eindigt ongeveer bij het 50ste levensjaar, waarna nog wel verlenging van den levenskans, maar niet meer in zoo sterke mate als voor de andere leeftijden, valt waar te nemen.

1931-'40.

	Overlevenden		Gemiddelde levensduur	
	Inclusief oorlogsterfte	Exclusief oorlogsterfte	Inclusief oorlogsterfte	Exclusief oorlogsterfte
0	100.000	100.000	65,5	65,7
10	93.330	93.340	60,1	60,3
20	92.116	92.153	50,8	51,0
30	90.060	90.302	41,8	41,9
40	87.679	88.031	32,8	32,9
50	83.711	84.107	24,1	25,0
60	75.101	75.507	16,2	16,3
70	56.403	56.735	9,8	9,8
80	25.734	25.901	5,2	5,2
90	3.340	3.364	2,7	2,7

Tusschen de berekeningen inclusief en exclusief de oorlogsterfte bestaan verschillen, waarop hieronder samenvattend alsnog de aandacht wordt gevestigd. Deze zijn alleen berekend ten aanzien van de mannelijke bevolking en het nevenstaande staatje heeft dan ook alleen betrekking op de mannen.

Verbijsterend groot zijn de afwijkingen onderling niet, vooral niet, wanneer men de getallen inzake den gemiddelden levensduur raadpleegt.

Sterker treden naar voren de verschillen bij de aantallen overlevenden van een generatie. Aanvankelijk, men kan zeggen tot het 20ste jaar, blijven zij binnen uiterst beperkte grenzen, maar nadien komt er meer teekening in het onderscheid tusschen de beide waarden.

Tenslotte een vergelijking met enkele buitenlandse gegevens.

Hoewel het beschikbare materiaal niet zeer recent meer is, blijkt hieruit toch duidelijk, dat Nederland ten aanzien van den gemiddelden levensduur een plaats vooraan inneemt en verder, dat op dit gebied zeer veel verschil bestaat. Voor een pasgeborene bedraagt de gemiddelde levensduur in Denemarken (1931-'35) gemiddeld 62,0 en 63,8 jaren, voor Duitschland (1932-'34) 59,9 en 62,8 jaar¹⁾; in Zweden (1931-'35) 63,2 en 65,3 jaren, in Zwitserland (1933-'37) 60,7 en 64,6 jaren. Sterk contrasteren hiermede de cijfers van België (1928-'32) met 56,0 en 59,8 jaar en van Frankrijk (1928-'33) met 54,3 en 59,0 jaar. Meerendeels is ook het verschil tusschen de gemiddelden van beide geslachten in deze landen grooter dan in Nederland.

Wanneer wij buiten Europa gaan, dan zijn de gemiddelden van Australië (1932-'34) met 63,5 en 67,1 jaren en Nieuw-Zeeland (1931) met 65,0 en 67,9 de hoogste, daarentegen de laagste die van Japan (1926-'30) met 44,8 en 46,5 jaren.

SCHUURBEEQUE BOEYE.

¹⁾ Ontleend aan „Aperçu de la Démographie des divers pays du monde" 1929-1936, pag. 202.

DE ZWITSERSCHE MACHINE-INDUSTRIE.

I.

De machine-industrie van Zwitserland is tot een merkwaardig hoogen bloei gekomen. Niet slechts heeft het land zich weten staande te houden in den concurrentiestrijd met de groote producenten van Engeland, Duitschland en de Vereenigde Staten, het heeft tevens den roep kunnen verwerven een eerste klas product te leveren, ja, het heeft zelfs zulk een vertrouwen kunnen winnen, dat de koper, ondanks hogere prijzen, in vele gevallen de voorkeur geeft aan het Zwitsersche voortbrengsel. Niet minder dan tweederde deel der productie van dezen belangrijken bedrijfstak, die tezamen met de metaal-industrie meer dan 30 % van de Zwitsersche fabrieksarbeiders in zijn dienst heeft, vindt — in normale tijden — zijn afzet in het buitenland.

Van Nederlandsch gezichtspunt uit is het een aantrekkelijke taak een onderzoek in te stellen naar de oorzaken van dezen bloei. Zwitserland is een land, dat in verscheidene opzichten met het onze kan worden gelijk gesteld. Dat een klein land — het inwonerstal belooft ongeveer vier millioen — het tot zulk een hoog ontwikkelde machine-industrie vermocht te brengen, vormt voor ons land een voorbeeld, waaraan niet mag worden voorbijgezien.

De verklaring van den hoogen stand der Zwitsersche voortbrenging van machines is niet gemakkelijk te geven. De omstandigheden, waaronder de industrie groot moest worden, waren niet bijzonder gunstig, veelal zelfs uitgesproken ongunstig. De initiale uitvindingen vonden niet in het land zelve plaats. De natuur heeft het met grondstoffen uiterst karig bedeeld. De economische en culturele ligging tusschen Italië, Frankrijk en Duitschland is weliswaar gunstig, maar gaat gepaard met een moeilijke transportligging. Goedkoop waterwegen vindt men in dit bronnenland van de groote Europeesche rivieren niet, wel vele onstuimige bergstromen, die voor de invoering van het rail- en wegverkeer even vele obstakels vormden. Thans heeft men weliswaar ten koste van groote investeringen door middel van een intensief spoorwegnet deze moeilijkheden overwonnen, vroeger evenwel, in de jaren van de opkomst der industrie, toen het transportapparaat nog in primitieven toestand verkeerde, was het isolement van het berglandschap aanzienlijk. Het land is klein; voldoende afzet voor normale productie in grootbedrijven kan slechts worden gevonden in afhankelijkheid van de buitenlandse vraag en in weerwil van de buitenlandsche beschermende maatregelen. Het beschikt niet over een gemakkelijk afzetgebied in den vorm van eigen koloniën.

En niettemin ontstond een machine-industrie met een wereldnaam en konden ook andere takken van industriele voortbrenging, zooals Zwitsersche uurwerken en chocolade, Bally-schoenen, Maggi-soepen, enz., ondanks soortgelijke moeilijkheden, tot bloei geraken en zich staande houden onder den druk van een internationale concurrentie.

Het belangwekkende vraagstuk, waarvoor men zich bij de bestudeering van de Zwitsersche machine-industrie gesteld ziet, wordt uit deze inleidende opmerkingen reeds duidelijk. Waar ondanks verre van gunstige natuurlijke omstandigheden de fabricage van machines een hooge vlucht heeft genomen, moeten de scheppende menselijke krachten — vaardigheid, doorzettingsvermogen, organisatietalent — zich zoo krachtig hebben ontvouwd, dat zij de natuurlijke weerstanden konden compenseeren en meer nog, hen konden overtreffen. In het onderstaande zal dit inzicht herhaaldelijk bevestiging vinden. Daarbij zal vooral aandacht worden geschonken aan die factoren, welke voor de Nederlandsche machine-industrie van betekenis zijn.

Omvang der Zwitsersche machine-industrie.

Bij gebrek aan een productiestatistiek is de waarde der jaarlijksche voortbrenging van machines slechts te

schatten. De secretaris van de Vereeniging van Zwitsersche machinefabrikanten vermeldt als gangbare opvatting, dat in de dertiger jaren twee derde deel der voortbrenging ten uitvoer kwam. Bij een export van 236 millioen frs. aan machines, vaartuigen, instrumenten en toestellen in het jaar 1937 zou men voor dat jaar komen op een waarde der productie van rond 360 millioen frs. Dit bedrag kan tot 400-420 millioen frs. worden verhoogd, als men rekening houdt met enkele voortbrengselen der machine-industrie, die in de handelsstatistiek in andere categorieën worden vermeld. Deze schatting stemt overeen met het bedrag, dat men vindt door uit te gaan van de uitbetaalde loonsom en daarbij de Zwitsersche bronnen volgt, die aannemen, dat de productiekosten voor ongeveer 60 % uit loonen bestaan.

De totale waarde is van zulk een orde van grootte, dat het Zwitserland op de vijfde plaats der lijst van machine-exporteerende landen stelt. Het verschijnt vlak achter de machtige industrieën van de Vereenigde Staten, Duitschland en Groot-Britannië en achter Frankrijk. Ons land verschijnt eerst op de achtste of negende plaats. Per hoofd der bevolking is de machineproductie in Zwitserland grooter dan in eenig ander land ter wereld.

Het aantal arbeiders, dat in de machine-industrie een bestaan vindt, is dan ook relatief zeer groot en heeft de textielindustrie, die vroeger den omvangrijksten bedrijfstak vormde, overtroffen, gelijk uit onderstaande cijfers duidelijk blijkt.

Voornaamste bedrijfstakken van Zwitserland	Aantal arbeiders		
	1895	1911	1938
Machines	23.906	47.630	75.673
Horloges e. d.	16.334	34.983	37.425
Metaalindustrie	10.126	23.325	34.724
Borduurwerk	13.336	28.606	2.473
Zijde	31.219	32.024	13.211
Katoen	35.206	29.550	25.294

Hoe snel de ontwikkeling is geweest, toonen de cijfers van den in- en uitvoer duidelijk aan. In slechts enkele decennia is de uitvoer toegenomen tot het meer dan tienvoudige. Voorts geven de cijfers eenigen indruk van den diepen val in de crisis na 1929 en het sindsdien gevolgd herstel.

Machines, voertuigen, instrumenten en toestellen.

	In millioenen frs.	
	Invoer	Uitvoer
1895	25,9	27,7
1913	79,3	129,2
1920	236,9	348,2
1929	244,0	331,1
1935	109,9	144,8
1937	127,6	236,4

Vroeger richtte de uitvoer zich bovenal op de naburige landen, doch hoe langer hoe meer werden ook andere landen door de Zwitsersche nijverheid bediend. Ook dit feit zij door enkele cijfers geïllustreerd.

Afzetlanden	Uitvoer in millioenen frs.						Verdeling in %		
	1895	1913	1920	1929	1935	1937	1895	1913	1937
Nabuurstaten ..	17,7	63,2	162,0	105,8	58,1	80,8	64,0	48,9	34,2
Rest v. Europa ..	8,3	42,9	122,9	149,6	61,9	102,5	29,9	33,2	43,3
Amerika	1,0	13,3	25,1	35,4	8,7	24,2	3,6	10,3	10,2
Azië	0,3	5,7	22,4	24,3	11,9	18,2	1,1	4,4	7,7
Afrika	0,4	3,5	13,7	12,2	3,5	8,0	1,4	2,7	3,4
Australië	—	0,6	2,1	3,8	0,8	2,7	—	0,5	1,2

De grond- en hulpstoffen.

In het algemeen heeft de aanwezigheid of het gemis aan eigen grondstoffen bovenal invloed, wanneer het gaat om de opkomst van een bedrijfstak, om den groei van klein tot grooter. Wanneer een eigen grondstoffenbasis ontbreekt, is dit een ernstige handicap voor het ontstaan van kleine bedrijven en dus voor het ontstaan van een organisch gegroeiden bedrijfstak. Is een industrie eenmaal tot

wasdom gekomen, dan kan zij meestal voortbestaan, ook al moeten de grondstoffen worden ingevoerd.

Het huidige Zwitserland bezit een ijzerwinning, die slechts in staat is voor enkele percenten in de behoeften der metaalindustrie te voorzien. Kolen worden vrijwel in het geheel niet gewonnen. De grondstoffenpositie der machine-industrie moet dus ongetwijfeld ongunstig worden geoordeeld.

Vooraf vroeger, toen het transportapparaat en het internationale ruilverkeer nog weinig ontwikkeld waren, zou in dit berglandschap gemis aan ijzer en kolen een onoverkomelijke moeilijkheid hebben gevormd. De snelle ontwikkeling der Zwitsersche machine-industrie zou wel nauwelijks mogelijk zijn geweest, indien reeds in het begin der 19e eeuw het buitenland den voorsprong in de winning van ijzer had bezeten, welke het thans heeft¹⁾. Gelukkig heeft de Zwitsersche bodem wel kunnen voldoen aan de bescheiden eischen van een opkomende machine-industrie. Zelfs lag in het eigen ijzer een bevorderende factor besloten, daar het zeer goed van kwaliteit was. Het leende zich uitstekend voor smeedwerk en staalbereiding. Ook later, toen het laaggeprijsde Engelsche ijzer meer en meer over de grens drong, bleef de eigen grondstof zich handhaven; het slechtere Engelsche product vond alleen aanwending voor goedkoop gietwerk.

Nog omstreeks 1850 overtrof de eigen productie van ijzer den invoer. Nadien drong de import de plaats der Zwitsersche ijzerindustrie steeds meer terug. Zij had in die jaren voor de opstrevende machine-industrie een blok aan het been kunnen worden, indien de Bondsregering gehoor had gegeven aan de luide smeebeden om protectie tegen het buitenlandse ijzer. De Regering heeft echter met ruimen blik erkend, dat de hoogovens wegens de schrale ertslagen van nature gedoemd waren tot een kwijnend bestaan en dus niet een steun mochten genieten, die de ontplooiing der levensvatbare machine-industrie zou kunnen schaden.

Ook het gemis aan eigen kolen is minder ernstig dan op het eerste gezicht lijkt. Voor de reductie van het ijzererts verschaften de vele bosschen hout in overvloed; op het Europeesche continent werkten tot het midden der 19e eeuw alle hoogovens met houtskool. En als krachtsbron werd de afwezigheid van kolen goedge maakt door de beschikking over de witte steenkool. De vele berggrivieren waren reeds vroeg, ook voor den tijd dat ijzeren machines werden gebruikt, in dienst van de menschelijke productie gesteld. Met behulp van het primitieve waterrad hebben de Zwitsers hun eerste ervaring opgedaan op het gebied van mechanische arbeidskracht, zooals de Nederlanders in de Zaaansche windmolens hun eerste leerschool hebben gevonden. De met de windmolens opgedane ervaringen hebben thans hun beteekenis vrijwel geheel verloren, behoudens het kleine deel, dat kon worden getransponeerd op andere technieken. De oude inzichten, hoe het water aan de menschelijke doeleinden dienstbaar kan worden gemaakt, leven nog steeds voort; uit hen is de hoog ontwikkelde techniek der waterkrachtinstallaties geboren.

Aanvankelijk moest bij de toepassing van waterkracht een zekere gebondenheid worden aanvaard. Men was beperkt in de keuze van de vestigingsplaats, die aan een rivier van voldoende omvang en met het noodige verval moest liggen, en genoodzaakt stagnatie van het bedrijf te accepteren in tijden van felle koude of groote droogte. De voortschrijdende techniek heeft te dien aanzien een voortdurend grootere vrijheid gebracht. Eerst werden in het bedrijf enkele stoommachines geplaatst om bij te springen, wanneer de waterstroom onvoldoende was. Tegelijkertijd werd het waterrad verbeterd, zoodat de kracht van het water met grooter efficiëntie in nuttig effect kon worden omgezet. En de grootste schrede voor-

waarts kon aan het einde der 19e eeuw geschieden, toen de techniek den mensch in staat stelde op commercieele schaal waterkracht in electrisch vermogen om te zetten, dat langs hoogspanningsleidingen met minimale verliezen tot ver van de krachtbron kon worden getransporteerd en niet slechts de op een afstand van de rivieren gelegen terreinen voor industriele vestiging ontsloot, doch ook binnen de bedrijfsorganisatie een meer efficiënte productie mogelijk maakte. Ook de bouw van stuwdammen en soortgelijke middelen behooren in dit verband te worden genoemd. Aldus is steeds meer de witte steenkool één der grondpeilers van de Zwitsersche industrie geworden.

Behalve van ijzer en van een krachtbron maakt de machine- en electrotechnische industrie in toenemende mate gebruik van andere grond- en hulpstoffen. Genoemd zij slechts koper, tin, legeringsmetalen, enz. Deze grondstoffen moeten geheel worden ingevoerd.

Een uitzondering vormt aluminium. In Zwitserland met zijn goedkope electriciteit heeft de wieg gestaan der Europeesche electrolyse van bauxiet: in 1888 werd het eerste aluminiumbedrijf in Neuhausen geopend. Sedertdien heeft de aluminiumwinning een hooge vlucht genomen, ver boven de binnenlandsche behoefte uit. De ertsen moeten echter uit het buitenland worden aangevoerd.

Samenvattend kan dus de *krachtvoorziening* der Zwitsersche industrie gunstig worden genoemd; zij bezit hierin een voorsprong op de meeste buitenlandse rivalen. De beteekenis van dezen factor is afnemend; de electriciteitswinning uit kolen is thans mogelijk tegen kosten, die nog maar een fractie liggen boven die der hydraulische electriciteitsopwekking.

De *grondstoffenvoorziening* daarentegen is ongunstig; zij schept afhankelijkheid van het buitenland, die in sommige gevallen drukkend kan zijn. In de 19e eeuw, een tijdvak, dat, afgezien van de jaren 1860—'70, minder groote oorlogen heeft gekend dan eenige andere eeuw der moderne geschiedenis, hebben zich geen moeilijkheden met de ijzervoorziening voorgedaan. Een nadeel van den afhankelijken ijzerinvoer lag in de ongunstige positie ten aanzien van de te voeren prijs- en voorraadpolitiek, waarbij de Zwitsersche fabrieken een achterstand hadden tegenover de dichter bij de ijzersyndicaten staande buitenlandse concurrenten. Voorts uitte zich de grootere afstand van de producenten van ijzer en halffabrikaten in hoogere transportkosten. Maar deze factoren wogen niet zeer zwaar.

Een nieuw aspect van deze afhankelijkheid trad naar voren, toen de ijzer- en staalindustrie overging tot de vorming van kartels. In den eersten tijd, toen de marktbeheerschende invloed dezer kartels beperkt bleef tot de markt in het land hunner vestiging en zij elkaar op de internationale markt hevige concurrentie aandeden, profiteerden de kleine landen, zooals Zwitserland en ook Nederland, van deze ontwikkeling: de bedrijven dier landen konden hun grondstoffen tegen lagere prijzen betrekken dan die der omringende grootere landen. Maar de kartelontwikkeling zette zich voort, eensdeels in verticale richting door opneming van voornamelijk binnenlandsche metaalverwerkende bedrijven in de concerns. Daardoor kreeg de ijzerlevering aan de Zwitsersche fabrieken het karakter van levering aan een concurrent. En ook in horizontale richting hebben de kartels zich uitgebreid: zij werden internationaal, waardoor de kleine landen hen niet meer tegen elkaar konden uitspelen. Een en ander heeft ertoe geleid, dat de Zwitsersche industrie in de latere jaren haar grondstoffen slechts tegen ongunstiger voorwaarden kon verwerven dan de Duitse, Fransche, Engelsche en andere rivalen. Een emancipatie van dezen invloed, waarmede ons land een begin heeft gemaakt door de vestiging der Hoogovenbedrijven en die successievelijk een voortzetting vond in de stichting van bedrijven, die ruwijzer verwerken tot halffabrikaten, stond voor Zwitserland met zijn ongunstige transportligging niet open.

Een vergelijking tusschen de positie van grond- en hulp-

¹⁾ Dr. B. Lincke, „Die schweizerische Maschinenindustrie und ihre Entwicklung in wirtschaftlicher Beziehung“, Frauenfeld, 1911, blz. 24 e.v.

stoffen der Zwitsersche en der Nederlandsche machine-industrie valt eenigszins ten gunste van laatstgenoemde uit. Arm aan grondstoffen zijn beide landen. Wel bezit Zwitserland in zijn rivieren een belangrijke krachtbron en in zijn hout een reserve voor tijden, dat de buitenlandsche aanvoer van brandstoffen onvoldoende is, doch Nederland beschikt niet slechts over zijn kolenmijnen, doch ook over hoogovens, alsmede een tinsmelterij en daarbij aansluitende verwerkingsbedrijven. Het moet echter de metaal-ertsen invoeren. De ligging van Nederland ten opzichte van de grondstoffen en halfabrikaten leverende landen is gunstiger dan de Zwitsersche.

De afzet.

In haar ontstaanstijd, dus in de eerste helft der 19 eeuw, leverde de Zwitsersche machine-industrie vrijwel uitsluitend aan het binnenland. Zooals in andere landen is deze bedrijfstak geboren uit de behoeften van de textiel-industrie, met name van de spinnerijen. Spinnmachines en betere waterraderen dan de primitieve houten waren de hoofdproducten der eerste jaren. Later richtte zich de binnenlandsche vraag ook op weefstoelen en, minder dan elders, op stoommachines, o.a. voor het scheepvaartverkeer op de Zwitsersche meren. Tezeldertijd kregen de werktuigen van de graan- en papiermolens, de houtzagerijen, enz., steeds meer het karakter van machines; ook in deze richting openden zich voor den opkomenden bedrijfstak afzetmogelijkheden op de binnenlandsche markt.

Deze geheele ontwikkeling leidde tot een steeds verdergaande verbreding van het fabricageprogramma der machinefabrieken, die er alle zooveel mogelijk op uit waren, de behoeften van hun afnemers in hun geheel te voorzien, voor hen dus zoowel de arbeidswerktuigen als de krachtwerktuigen als de transmissie-inrichting te maken. Een groote verscheidenheid van product was de eenige wijze, waarop in dien tijd van regionalen afzet — veel verder dan de streek, waarin zij gevestigd lagen, kwamen de machinefabrieken niet met hun producten — een regelmatige bedrijfsbezetting was te verkrijgen, al had daarnaast elk bedrijf wel enkele specialiteiten, waaraan het, om ze verder te ontwikkelen, bijzondere aandacht schonk. Deze veelzijdigheid bleef typisch ook in de vijftiger en zestiger jaren der vorige eeuw, toen de Zwitsersche machine-industrie haar vleugelen breed uit ging slaan. Toen was de kracht der industrie groot genoeg geworden om ook op de buitenlandsche markt met haar producten te verschijnen. In die jaren was de vraag levendig; een opgaande grondtendens beheerschte de conjunctuurontwikkeling van 1848—1873 en de jonge Zwitsersche machines-produceerende industrie profiteerde daar ten volle van.

Doch deze tijd van voorspoed bleef niet voortduren.

Hij eindigde in den bekenden crisis van 1873, die de Zwitsersche machine-industrie dwong tot heroriëntering. In de eerste helft der zeventiger jaren stonden de fabrikanten, die kort te voren nog overal hun producten konden plaatsen, voor de noodzaak zich af te vragen, of de machine-industrie van een klein land, dat niet in staat is machtsmiddelen in den handelspolitieken strijd te werpen en toch op buitenlandschen afzet is aangewezen, wel reden van bestaan heeft. Er zijn toen beslissingen genomen van zeer verstrekkende gevolgen, en — naar thans achteraf is te zeggen — getuigend van een juist inzicht. Zij zullen in het volgende nummer worden behandeld.

P. BRANDES.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Buitenlandsche handel. Nadere regelingen met betrekking tot het in- en uitvoermonopolie van het Aanden Verkoopbureau van Akkerbouwproducten, alsmede inzake het in- en uitvoermonopolie der Groenten- en Fruitcentrale. (E. V. 29/1/43, pag. 116; Stct. No. 16).

Handel. Nadere administratievoorschriften voor bepaalde categorieën kleinhandelaren; door het Bureau voor de Metalenverwerkende Industrie is met ingang van 26 Januari jl. een algemeene vergunning tot het verkoopen en afleveren van electrische gloeilampen verleend aan de bij dit bureau ingeschreven fabrikanten en grossiers; uitbreiding van het afleveringsverbod voor droge batterijen; nadere mededeeling inzake het ge- en verbruiken van verf; aanvullende bepalingen inzake den handel in schrot. (E. V. 29/1/43, pag. 115/116; Stct. Nos. 13 en 14).

MAANDCIJFERS.

RECAPITULATIE VAN EMISSIES GEDURENDE 1942.

Maand	Nieuw kapitaal		Totaal
	Aandeelen	Obligatiën	
Januari	—	—	—
Februari	f 350.000	—	f 350.000
Maart	„ 95.000	f 2.500.000	f 2.595.000
April	„ 463.000	—	„ 463.000
Mei	—	„ 27.600	„ 27.600
Juni	—	—	—
Juli	—	„ 14.000	„ 14.000
Augustus	„ 393.000	—	„ 393.000
September	—	—	—
October	—	„ 166.600	„ 166.600
November	„ 2.800.000	„ 1.000.000.000	„ 1.002.800.000
December	„ 465.000	—	„ 465.000
Totaal	f 4.566.000	f 1.002.708.200	f 1.007.274.200

EMISSIES GEDURENDE DE LAATSTE VIER MAANDEN VAN 1942.

Naam van den emittent:	Maand van uitgifte	Koers bij uitgifte	Aandeelen	Obligatiën				
				Nieuw	Conversie	Rente	Looptijd	Reële waarde
Staatsleening.								
Koninkrijk der Nederlanden.....	Nov.	99½		1.000.000.000		3½ %	20 jaar	995.000.000
Industriele ondernemingen.								
Nederlandsche Kabelfabriek.....	Nov.	150	2.800.000					4.200.000 ¹⁾
Machiefabriek Du Croo & Brauns....	Dec.	123	300.000					369.000 ²⁾
IJzer-, Metaal- en Tempergieterij v/h B. Ubbink & Co. N.V.	„	140	165.000					231.000 ³⁾
Kerkelijke leeningen.								
Nederduitsch Hervormde Gemeente Delfshaven	Sept.	100			87.000	3½ %	30 jaar	87.000
Gereformeerde Kerk van Weesp.....	„	100			60.000	3½ %		60.000
Ver. tot Verzorging van Kinderen „De Rudolphstichting”	„	100			300.000	3½ %	26 jaar	300.000 ³⁾
Chr. Gereformeerde Gemeente van Groningen	Oct.	100		3.600	76.400	3½ %	40 jaar	80.000
Geref. Kerk te Amsterdam-Zuid.....	„	100		107.000		3½ %	28 jaar	107.000 ⁴⁾
R.K. Parochiaal Kerkbest. van de II. Bonifacius, Zaandam.....	„	100		56.000	94.000	3½ %	25 jaar	149.530

¹⁾ Uitsluitend voor aandeelhouders, in de verhouding 1 : 5. ²⁾ Uitsluitend voor aandeelhouders, in de verhouding 1 : 3. ³⁾ Eerste hypothecaire leening. ⁴⁾ Ter aflossing hypothecaire schuld.

Prijsregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot restitutie van zekere prijsverschillen ten aanzien van gasolie voor de scheepvaart, voorzoover gekocht na een bepaalde datum, nieuwe maximum-verkooprijzen voor eikels, kastanjes en beukennoten, vaststelling van maximum-prijzen voor plantsjalotten, wijziging van de export-prijzen voor boomkweekerijproducten. (E.V. 22/1/43, pag. 87 en 88; Stct. No. 10).

Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot de vaststelling van maximum-prijzen voor heide- en voederbieten, en regeling inzake een algemeene prijsverhoging voor caseïne. (E. V. 29/1/43, pag. 115; Voedselvoorzieningsblad Nos. 5 en 6 van 23 en 27/1/43).

Verzekering. De taak van de organisatiecommissie van het bedrijfsleven op het gebied van het verzekeringswezen is met ingang van 21 Januari jl. geëindigd, behalve wat betreft de overgangsregelingen. (E. V. 29/1/43, pag. 115; Stct. No. 14).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Bindtouw. Nadere regeling inzake het verkrijgbaar stellen van zgn. bindtouw voor landbouwdoeleinden, waarbij o.m. rekening wordt gehouden met de ingeleverde hoeveelheden oud touw. (E.V. 22/1/43, pag. 88/89; Stct. No. 12).

Siersteelt. Afleveringsverbod, behoudens verleende ont-heffing, voor hollen en knollen van siersteeltgewassen uit den oogst 1943. (E.V. 22/1/43, pag. 88; Voedselvoorzieningsblad No. 3, d.d. 13/1/43).

VERKEER.

Treinbrieven. De afgifte van stukken, aan de stations der Nederlandsche Spoorwegen is met ingang van 15 Januari jl. opgeheven. (E.V. 22/1/43, pag. 88).

STATISTIEKEN.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	15 Jan. 1943	21 Jan. 1943
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f —	f —
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	139.754,61	1.155.187,29
Voorschotten op ult. December 1942 aan de gemeenten verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem.fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	14.319.329,53	12.893.947,06
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾ Idem voor Suriname ¹⁾ Idem aan Curaçao ¹⁾	258.427.040,29 8.140.279,15 280.227,66	258.841.328,25 8.140.279,15 280.227,66
Kasvord. wegens credietverstreking a. h. buitenland	16.012.028,—	16.012.028,—
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	170.373.345,59	207.683.581,03
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	6.593.899,09	2.904.430,31
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	95.340.338,72	125.305.737,40
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f 13.336.140,84	f 3.426.993,08
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	110.096.100,—	110.096.000,—
Schatkistpromessen in omloop	2487.100.000,— ²⁾	2483.500.000,— ²⁾
Daggeldleeningen	—	—
Zilverbons in omloop	136.871.237,—	136.634.567,—
Schuld op ultimo December 1942 aan de gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers.bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsb. alsm. op de bel. en op de vermogensbelasting	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	386.821.449,85	395.919.670,47
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	6.981.455,92	6.989.455,92
Id. aan div. instellingen ¹⁾	117.846.345,86	124.774.852,63

¹⁾ In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst f 244.000.000,—. ³⁾ Idem f 244.000.000,—.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 8 Februari 1943.

Activa.		
Binnenl. wissels, (Hfdbank. f 230.000.000	promessen, enz. (Bijbank " 1.824.664	f 230.200.000
	(Agentsch. " 200.000	
Papier op het buitenland	f 1.893.279.683	1.893.279.683
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgelopen	—	
Beleeningen incl. (Hfdbank. f 130.393.394 ¹⁾	voorschotten in (Bijbank. " 1.824.664	f 142.872.561
	rekening-courant (Agentsch. " 10.654.503	
op onderpand	f 142.872.561	
Op effecten, enz.	f 142.774.465 ¹⁾	142.872.561 ¹⁾
Op goederen en ceelen	98.096	
Voorschotten aan het Rijk	—	4.617.772
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 887.445.106	891.525.230
Zilveren munt, enz.	4.080.124	
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	—	60.682.765
Gebouwen en meubelen der Bank	—	4.000.000
Diverse rekeningen	—	139.639.459
		f 3.366.817.470
Passiva.		
Kapitaal	f 20.000.000	8.050.923
Reservefonds	—	
Bijzondere reserves	—	19.564.874
Pensioenfonds	—	13.171.586
Bankbiljetten in omloop	—	3.108.164.515
Bankassigatiën in omloop	—	34.923
Rek.-Courant } Van het Rijk f —		188.076.868
saldo's } Van anderen " 188.076.868		
Diverse rekeningen	—	9.753.781
		f 3.366.816.470

Beschikbaar dekkingssaldo	f 1.503.235.559
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	3.750.808.890
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	230.000.000
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	52.706.500

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere openstsch. schulden	Beschikk. dekkings-saldo	Deh-kings-perc.
8 Febr. '43	887.445	3.108.165	188.111	1.503.236	27
1 " '43	887.466	3.112.973	182.220	1.495.131	27
25 Jan. '43	895.001	3.058.787	230.859	1.504.873	27
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
8 Febr. '43	230.200	230.000	142.873	1.893.280	139.639
1 " '43	244.300	244.000	146.078	1.816.415	190.596
25 Jan. '43	244.400	244.000	144.676	1.817.168	174.792
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	150.648

DUITSCHE RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
30 Jan. 1943	77,0	331,2	26.270,2	21,8
23 " 1943	76,8	391,7	25.648,0	16,4
15 " 1943	76,6	308,8	26.517,3	23,0
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
30 Jan. '43	50,6	2.038,3	23.664,3	3.891,6	633,7
23 " '43	50,3	1.315,9	22.660,4	3.636,2	617,1
15 " '43	60,7	1.425,7	23.139,4	3.917,7	771,4
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	94,2

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie deviezen en Reichskredit-kassen	Credit a. h. particuliere bedrijfsleven	Credit aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postchèque ambt	Rekening-Courant
21 Jan. '43	54.131	849	20.890	2.029	69.022	4.006	4.074
14 " '43	53.751	772	21.467	1.977	68.855	3.984	4.336
7 " '43	53.512	803	21.758	1.945	68.638	4.026	4.563
29 Dec. '42	53.276	743	21.297	1.917	67.881	4.032	4.524
22 " '42	52.549	753	21.416	1.903	67.597	3.998	4.227
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Advertenties	69	Motorbrandstof	54	Vordering	26
Arbeidszaken	25	Oliën	40	Zaden	26
Belastingen	12	Omzetbelasting	12, 54	Zuivel	12
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Organisatie bedrijfsleven	12, 25		
Blauwmaanzaadkaf	54	Pluimvee	40		
Bouwnijverheid	69	Prijsgeregelingen	12, 26, 40, 54, 83		
Buitenlandsche handel	25, 82	Sierteelt	12, 83		
Chemische producten	25	Spertijden	26		
Coöperatie	12	Steunregelingen	40		
Economische rechtspraak	25	Stilgelegde bedrijven	26		
Grond	39	Textiel	69		
Handel	12, 25, 39, 82	Vee	26		
Hotels, enz.	39	Vennootschapsbelasting	54		
Industrie	12, 25, 26, 40, 54, 69	Verbeurdverklaarde voorwerpen	26		
Landbouw	26, 40, 83	Vervoer	83		
Loonbelasting	54	Verzekering	83		
Losdagen	54	Voedselvoorziening	26		

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en koloniale boter (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeeling (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten (derde gewijzigde druk) (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel

DE TWENTSCHE BANK N.V.

MAANDSTAAT OP 31 JANUARI 1943

Kas, Kassiers en Daggeldleeningen	f 15.167.402,95	Kapitaal	f 40.000.000,—
Nederlandsch Schatkistpapier	„ 256.498.556,62	Reserve	„ 11.000.000,—
Ander Overheidspapier	„ 7.291.876,93	Bouwreserve	„ 1.500.000,—
Wissels	„ 1.625.156,74	Deposito's op Termijn	„ 45.057.753,36
Bankiers in Binnen- en Buitenland	„ 12.164.098,33	Crediteuren	„ 237.274.855,79
Effecten en Syndicaten	„ 2.587.519,84	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	„ 7.236.811,44
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten	„ 11.908.355,98	Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.426.538,98
Debiteuren	„ 29.336.188,70	Aandeelhouders voor Effecten in Leendépôt	„ 12.521.950,—
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	„ 1.490.264,50		
Gebouwen	„ 4.000.000,—		
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.426.538,98		
Effecten van Aandeelhouders in Leendépôt	„ 12.521.950,—		
	f 356.017.909,57		f 356.017.909,57